

Jela Godlar-Brešan zanimljiva je pojava u hrvatskoj književnosti. Njezina je proza duboko emotivna intimna retrospekcija odnosa u obitelji obilježenih tragičnim stradanjem oca kao žrtve ustaškog režima te samosvjesne majke koja se lomila između obaveze prema svojoj djeci i društvenog angažmana. Koliko emotivna, njezina su djela i iznimno dokumentaristička. Svjedočanstvo vremena, poučan zapis o jednom povijesnom razdoblju, koje se nastoji sagledati realno i kritički. Jela Godlar ne podilazi ni publici ni društvenom trenutku. Nije ni čudo da za njezine knjige nikad nije bilo pravo vrijeme, ni u socijalističkoj Jugoslaviji, ni u neovisnoj Hrvatskoj. Neki su je etiketirali kao antifašističkog autora, a neki potihom opažali kako je riječ o nepravedno prešućivanom piscu.

Knjiga je dostupna na sljedećem linku: [>>>Limenke i ciklame i Zadnje pismo<<<](#)

Za razgovor s Jelom Godlar Brešan dva su povoda. Nedavno je u Hrvatskom povijesnom muzeju u Zagrebu, u prigodi međunarodnog Dana holokausta promovirana knjiga „I zidovi imaju uši: Pisma zatočenika logora Jasenovac i Stara Gradiška“, autorice Maje Kućan, kustosice Spomen-područja Jasenovac, u kojoj je predstavljena korespondencija petorice zatočenika dvaju zloglasnih ustaških logora, a uz ostale i pismo Josipa Godlara odaslanog nepoznatim kanalima iz Stara Gradiška. Uz autentično pismo upućeno njegovoj supruzi, kako je s ljubavlju naziva „Miločka“, objavljena je i priča „Zadnje pismo“, njegove kćeri, književnice Jele Godlar. Drugi je povod reizdanje romana „Limenke i ciklame“ uz koji je tiskano i Zadnje pismo, dojmjljiva interpretacija očevih emotivnih i mjestimice šifriranih, posljednjih poruka Jelinoj majci koje do nje nikad nisu stigle...

Ponovni susret s očevim rukopisom nakon 56 godina...

Jela je počela objavljivati u zrelih godinama (prvu knjigu objavila je u 51.), vjerojatno intuitivno osjećajući da „avantura“ u koju se upušta neće biti nimalo laka ni jednostavna, a valjda i zato što je nesebično svu pažnju ovog svijeta prepustila dvojici svojih Brešana – suprugu i sinu. Da karijeru ne bi gradila na slavi prezimena Brešan, sve svoje knjige potpisuje isključivo kao Jela Godlar. Uostalom, pustimo da sama otkrije sebe...

- Kada ste dobili očevo zadnje pismo? Znete li što mu je „stalo na put“?

Pismo je napisano 16. studenoga 1941. ali je mama doživjela starost i umrla, a da ga nikad nije vidjela. Obitelj ga je napokon dobila tek 1998., od očeve sestre a kako je ono dospjelo do nje, to nismo uspjeli saznati. Za mene je to bio ponovni susret s očevim rukopisom kojega sam jako dobro poznavala jer sam čitala njegove dnevnike, njegova ljubavna pisma, sve što je od njega ostalo, i dobro sam zapamtila ta sitna, pravilna slova. U potpisu je stajalo samo „P“, kao Pepo, kako su ga zvali. Ali, taj rukopis bih prepoznala i među tisućama drugih.

- Pismo vam je, očigledno, puno značilo. To se osjeća iz svake rečenice vašeg „Zadnjeg pisma“ ...

Za mene je to pismo strašno važno jer proširuje moje viđenje i sjećanje na oca. Otac je ubijen u Staroj Gradiški kada je imao samo 33 godine. A sada neki hoće kazati kako se u Jasenovcu i Staroj Gradiški umiralo kao i svugdje, kako su ti nesretni ljudi otišli bezmalo prirodnom smrću...

Obitelj nije dobila obavijest o njegovoj smrti. Došavši u logor Stara Gradiška u ljeto 1942., majka je naslutila da otac više nije živ. Žene su u logoru znale i kako je ubijen, ali nisu imale srca da joj kažu. Tek poslije rata saznala je pravu istinu.

Bilo bi lakše da sam Vesna Parun...

- Kad ste napisali svoje „Zadnje pismo“?

Priču sam napisala 2001. i ne sluteći da bi ona mogla na ovaj način doći u javnost. Bilo mi je stalo da i drugi vide očevo pismo, taj požutjeli komadić papira na koji je stalo toliko riječi, toliko poruka, da ne možete povjerovati. Ali sam znala da ne mogu samo dati tiskati pismo, i to me potaklo da o njemu napišem priču. Dok je nisam napisala, nisam bila mirna. Oni koji su pročitali moju priču mogu vidjeti kako sam ga ja čitala, kako sam ga razumjela kao osoba koja je od svoje devete godine tražila odgovore na pitanja o svome ocu. Htjela sam ga upoznati, kad ga već nije bilo, tako da sam taj svoj poriv da objasnim njegove poruke našoj majci smatrala prirodnim. Iz toga je nastala priča koja ljudima govori više nego sam mislila da će reći.

- Jeste li sada zadovoljni što je pismo postalo i javno dostupan dokument i svjedočanstvo kojemu vaša priča služi kao neka vrst „upute za čitanje“?

Da, nekako sam se sada smirila, pogotovo nakon što je iz tiska izašlo i reizdanje moga romana „Limenke i ciklame“ zajedno s pričom „Zadnje pismo“. Sad mi preostaje jedino pobrinuti se za distribuciju. Osjećala sam da ta dva teksta moraju ostati iza mene, a kako se približavam 80-oj, shvatila sam da neke stvari ne smijem odgađati. I sad sam mirna. Mislim da sam napravila što sam kao pojedinac mogla. Željela sam da moje knjige dopru do čitatelja, napose mladih ljudi, jer govorim o jednom vremenu, govorim istinu o tom vremenu, i čitatelji vide da govorim kritički. Neovisno je li riječ o vremenu socijalističke Jugoslavije ili neovisne Hrvatske. „Limenke i ciklame“ sam pisala 1987. , 1988., dakle, dok je još trajao socijalistički sustav. Ta proza nosi prirodno u sebi moj svjetonazor koji su ljudi prepoznali kao antifašistički.

Nisam se htjela probijati na račun prezimena Brešan

- Unatoč dobrim recenzijama vaše knjige su nekako teško dopirale do čitatelja. Čini se da su dijelie sudbinu vašeg svjetonazora. Neki kažu da ste antifašistički pisac, pa , valjda, zato prešućivan. Prihvaćate li takvu kvalifikaciju?

To je u jednoj svojoj književnoj studiji napisala Renata Jambrešić Kirin. Ali nema dokaza za to, nema javne stigme, otvorenog etiketiranja. To je samo pretpostavka... Čini se da nikad nije bilo dobro vrijeme za moje knjige. Ni na zalasku socijalizma, kad sam ih pisala, a ni u novoj Hrvatskoj, 90-ih i 2000-tih godina, kad su objavljivane. Ako sada nešto govoriš ili pišeš protiv NDH i ustaša odmah si pod znakom pitanja. To je kod nas tako. Neki moji znanci loše su primili moje „Limenke...“. Ali mnogima je ta knjiga draga. Zanimljivo je da su me napadali i rigidni komunisti i krajnji desničari još dok je bila u rukopisu. Kad je knjiga izašla, a to je bilo tek 1992., za nju naprosto nije bilo vrijeme i čudim se da je i izašla. A to je samo zato što ju je splitski „Književni krug“ još 1990. stavio u svoj program, a kako je u međuvremenu počeo rat, knjiga je izašla tek 1992. Odbijenice od izdavača sam dobivala i u jugoslavensko i hrvatsko vrijeme... Jedan je urednik rekao: „Da ste vi Vesna Parun, već bi izmislili neku ediciju i tiskali vašu knjigu, a ovako to ne možemo. Jela Godlar je nepoznato ime.“

- Svoje knjige objavljujete kao Jela Godlar, zašto ne Jela Brešan?

Dva su razloga za to. Jedan je, da se nisam htjela probijati u svijetu književnosti na račun prezimena Brešan. A drugo, prezime Godlar ionako će nestati samnom, a htjela sam da ostane neki trag, makar na ovaj način.

Tuđman je pogriješio s idejom o “miješanju kostiju” ...

- Kako to tumačite: u Ustavu stoji da je Republika Hrvatska nastala na temeljima antifašizma, a ipak i antifašizam i antifašisti kao da su u Hrvatskoj danas zabranjeni?

Ja to ne razumijem, ali to osjećam. Najveća pogreška kod stvaranja samostalne hrvatske države je bila što je Franjo Tuđman mislio da se mogu pomiješati kosti ustaša i partizana, u ime opće nacionalne pomirbe. A to nije moguće i konzekvencije te ideje snažno osjećamo i danas. Ja se ustaštva nikad nisam bojala dok nije nastala samostalna Hrvatska. Ustaška emigracija dobila je pozicije moći, postali su preko noći nacionalni heroji, a vlast nije činila dovoljno da se to ne dogodi, da se ta revizija povijesti spriječi. Tuđman, kao antifašist, to nije smio dozvoliti. A pustio je da se to događa. I danas je eskaliralo. Kad kažeš javno neke stvari, neki ljudi te na ulici počinju manje srdačno pozdravljati. Žalosti me to. Ali, mene to ne može zaustaviti.

- Iz generacije na generaciju prenosi se hipoteka ustaštva. Zar je to ikome na korist? Tko je za to kriv?

Svoj udio u tome nosi i Crkva jer nikad nije govorila o tome koliko su svećenici i časne sestre pomagali ljudima koji su za vrijeme NDH bili u opasnosti. A takvih je, dakako, bilo. Nikad to nisu istakli, kao što su prešućivali i one koji su pomagali žrtvama NDH, tako moram reći da na taj način izlažu Crkvu sumnji da je institucionalno bila na strani te fašističke tvorevine. I to je za mene strašno. Njima je stalo da se to zna, time se čak ponose.

- Ali i Tuđman je bio antifašist...

Da, ali ni u jednoj drugoj zemlji nije se dogodilo da je ogroman broj obilježja antifašizmu i ljudima koji su dali život u antifašističkoj borbi ili bili žrtve, ili uništeno ili uklonjeno, uglavnom 90-ih godina. I, nikad nisu vraćena...

Uklonjeno preko dvije tisuće spomenika, i nikad nisu vraćeni

- Svojedobno ste o tome pisali i hrvatskim državnim dužnosnicima apelirajući na njih da to isprave. A pisali ste i Slavonskom Brodu zbog spomen-ploče vašem ocu, Josipu Godlaru koja je skinuta i netragom nestala. Jesu li vam odgovorili?

Kad sam 2001.-2002. imala promociju knjige u Slavonskom Brodu, gdje je moja obitelj živjela a otac bio ugledni i vrlo poštovani gimnazijski profesor književnosti, humanist i antifašist, odazvao se nevjerovatno velik broj ljudi koji su došli uglavnom zbog uspomene na moga oca. Ne volim misliti da su sami Brođani skinuli spomen-ploču i negdje je bacili.... Napisala sam, kao Jela Godlar, pismo Brođanima. Poanta je bila da mi je jako žao što se to Brodu dogodilo. Ja, dakle, nisam Slavonski Brod optužila, meni je žao da se to njima dogodilo. Napisala sam kako vjerujem da će se ta ploča moći i vratiti. Pismo je objavljeno u Brodskom listu. Deset godina kasnije, opet sam došla u Brod i tada su mi pokazali kuću, na adresi Zrinskog 67., s koje je skinuta spomen-ploča mome ocu. Na tom mjestu ostao je samo žuti pravokutnik... To me potaklo da napišem i drugo pismo Brodu koje više nije imalo gdje biti objavljeno, jer se Brodski list u međuvremenu ugasio. A govorila sam im i o drugim spomenicima, ne samo o spomen-ploči Josipu Godlaru. I onda mi se javio novinar Stribor Uzelac koji mi je poslao svoju knjigu, ja njemu svoje drugo pismo Brodu, kao pismo iz dnevnika Jele Godlar, i dogodilo se naposljetku da je ono objavljeno na Striborovom portalu.

Šutnja i oportunizam socijaldemokrata na vlasti

- A dužnosnici, jesu li vam oni odgovorili?

Prije godinu dana, ili dvije, pisala sam tadašnjem predsjedniku Ivi Josipoviću, premijeru Zoranu Milanoviću, predsjedniku Sabora Josipu Leki, a onda i posebno pismo, osobno, Zoranu Milanoviću pledirajući da nešto sa uklonjenim spomenicima naprave još za trajanja svoga mandata. Ne očekujete valjda da će Karamarko, Crkva i Glavaš to napraviti, napisala sam i dodala kako će ostati velika, trajna sramota ako se ništa ne poduzme. Od Ureda predsjednika Sabora sam dobila odgovor- „primili na znanje“. Iz Ureda predsjednika Republike stiglo mi je kratko: „proslijeđeno u Slavonski Brod“ jer sam pismo počela konstatacijom da spomen-ploče mome ocu u Brodu više nema, ali i da je uklonjeno i drugih dvije tisuće spomen-ploča u Hrvatskoj. A od predsjednika SDP-a Zorana Milanovića, nikad ni riječi... Zar mu nije bilo uručeno?

- Jeste li napisali što ste planirali ili nam spremate i nešto novo?

Pišem, pišem i sada. Čini mi se da imam puno vremena, a znam da nemam. Sad bi zapravo morala nešto poduzeti da sama distribuiram novo izdanje „Limenki...“ i „Zadnjeg pisma“. Ipak, nisam više tako uznemirena kao prije dok reizdanje moje knjige Limenke i ciklame sa Zadnjim pismom nije izašlo. Sad je tu i ja sam mirna. Imam potrebu napisati treću knjigu o Helki Stapp, ali iz vizure osobe koja je blizu 80-te. To bi bio svojevrsni oproštaj. Imam vremena, ili mi se tako čini, ali tako se osjećam i tako pišem...

Recenzenti o prozi Jele Godlar

„Prozni opus nepravedno zanemarene autorice Jele Godlar iznova potvrđuje kako je feministički pogled na svijet poput nove leće teleskopa koja otkriva još nepoznate zvijezde i planete. Naime, četiri romana Jele Godlar otkrivaju se kao samosvojno i interpretativno izazovno štivo ako ih se promotri kroz ginokritičku „leću“ s fokusom na prvi roman Limenke i ciklame te posljednji uvršteni zapis Zadnje pismo. Emocionalno snažno prisjećanje na oca stradalog u ustaškom logoru u Staroj Gradiški, okosnicom je oba ova teksta koje prožima traumatsko povijesno iskustvo, odsutnost očeva i nadahnuta ženska borba za vlastito mjesto u nacionalnom pamćenju i književnoj kulturi“.

Renata Jambrešić Kirin, 2010.g.

„Fiksirati cijeli jedan (a svoj) život u kojih desetak čvornih situacija, i to tako da se između njih ne osjeća nikakva praznina, nije samo literarno umijeće , već, prije svega, znak i dokaz zrelosti, promišljenosti i spoznaje o vrijednosti onoga što život jest: vrijeme-prostor darovano čovjeku za vlastito samostvarenje. A u slučaju jele Godlar Brešan i za posvemašnju ostvarenost. I sad pitanje: kroz što i na koji to način Jela Godlar ostvaruje smisao svoga samoostvarivanja, da ne kažem samostvaranja? Odgovor je, gledano izvana, posve jednostavan, čak banalan: pukim življenjem nametnuta života. Ali, gledano iznutra, onako kako ga i autorica gleda: ona nametnutost preobražava u darovanost, da bi, prožeta tako izgrađivanom ljubavlju, tu istu darovanost dijelila sa svijetom što je „okružuje i muči“: ljubeći da bi bila ljubljena.“

Jozo Laušić 1990.g.

Iz životopisa spisateljice

Jela Godlar – Brešan je rođena 1936. u Slavonskom Brodu gdje su njezini roditelji radili kao profesori hrvatskog jezika. Otac, Josip Godlar bio je vrlo ugledan u Brodu, pa mu se taj grad, kao cijenjenom profesoru, humanistu i komunistu koji je odgojio nekoliko generacija gimnazijalaca i sa samo 33 godine stradao u ustaškom logoru Stara Gradiška, odužio spomen-pločom na pročelju zgrade u ulici Zrinskog 67. No, kao i dvije tisuće drugih antifašističkih spomen-obilježja i ta je ploča u godinama „ nacionalnog ushita“ 90-ih netragom nestala.

Živi u Šibeniku gdje je godinama radila kao gimnazijska profesorica hrvatskog i engleskog jezika, a pokrenula je, i dvadesetak godina vodila, projekt Šibenik- metropola mladih. Objavila je četiri romana: Limenke i ciklame (1992.), Helka Stapp i njene sanje (1992. i 1999.), Helkin rat i mir (2000.), Sara (2001.) te pripovijesti Uljez (2002.) i Zadnje pismo (2002.). Njezini „dečki“ kako ih rado zove, poznati hrvatski pisac Ivo Brešan, i jedan od najprominentnijih mladih redatelja Vinko Brešan, njezin su „ponos i predrasuda“, sjena u koju se dobrovoljno zaklonila...

Intervju je prenesen s portala: tris.com.hr

Knjiga je dostupna na sljedećem linku: [>>>Limenke i ciklame i Zadnje pismo<<<](#)